

Türkiye’de 1930-1970 arası arkeoloji paradigmasının bilim sosyolojisi açısından bir betimlemesi

Yücel Karadaş^{1*}, Timur Demir²

¹Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Gaziantep

²Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Gaziantep

Geliş tarihi: 27.09.2013

Kabul tarihi: 17.06.2014

Öz: Türkiye’de bilim sosyolojisinin perspektifiyle bir bilim disiplininin incelenmesi çok da rastlanan bir durum değildir. Genel itibariyle Türkiye’de bilim analizleri bilim felsefecileri tarafından –ve genellikle doğa bilimleri üzerinden- yapılır, bu analizlerde bilim üretim süreçlerini etkileyen toplumsal ve politik faktörler hesaba katılmaz. Bu makalede amaç, Türkiye’de bir bilim disiplini olarak arkeolojiyi tarihsel süreç içinde ele almak, bu bilim dalı içinde var olan paradigma –veya paradigmaların- oluşumunda toplumsal, sınıfsal ve politik faktörlerin etkisini açığa çıkarmaktır. Bunu yaparken bilim sosyolojisi alanında var olan yaklaşımlardan hareket edilecektir. Çalışmanın zamansal sınırını oluşturan Cumhuriyet öncesi dönemden çok partili iktidar dönemine değin olan süreçte, arkeoloji paradigmasını oluşturan unsurlar kadar bu paradigmanın Türk akademisinde arkeolojinin gelişimini ve konumunun şekillenmesindeki etkilerine de değinilecektir. Siyaset ve toplumsal etkilenimle birebir ilişki içinde başlayan, hâkim bilimsel teori ve paradigmanın ışığında varlığını inşa eden Cumhuriyet dönemi arkeolojisinin süreç içinde, başlangıç teorisinden vazgeçmesine rağmen o teorinin talep ettiği bilim yapma yöntemi –pozitivizmden- vazgeçmemesi ve bu vazgeçmemeye siyasal ve toplumsal alanın müsaadesi de çalışma da değinecek başka bir konudur.

Anahtar Kelimeler: Bilim sosyolojisi, arkeoloji paradigması, Türk Tarih Tezi, teorik boşluk

A Portrait of the archaeology paradigm in Turkey
between 1930 and 1970 in terms of sociology of knowledge

Abstract: It is not a common case in Turkey to evaluate a scientific discipline with a perspective of sociology of knowledge. Generally the scientific analyses in Turkey are being done by philosophers of science—and usually by natural sciences—and those analyses do not consider the societal and political factors which affect the scientific production processes. The aim of this article is to historically evaluate archaeology as a scientific discipline in Turkey and to expose the effect of societal, class and political factors in the establishment of the paradigm—or paradigms—within this science. While

* Yazışma adresi: Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Üniversite Bulvarı 27310 Gaziantep (e-posta: yucelkaradas@gmail.com)

doing this, starting point will be the approaches in sociology of knowledge. Between pre-Republican era to the multi-party period which is the timeline of this research; the elements which constitute the archaeology paradigm and the effects of this paradigm on Turkish academy in terms of the development and of archaeology. The insistence of Republican era archaeology on positivism even if it gave up on the starting theory; and the permission of political and societal space to this insistence are also subjects this article will cover.

Key words: Sociology of science, paradigm of archaeology, Turkish Thesis of History, theoretical gap

Giriş

Türkiye’de bilim sosyolojisinin perspektifiyle bir bilim disiplininin incelenmesi çok da rastlanan bir durum değildir.¹ Genel itibariyle Türkiye’de bilim analizleri bilim felsefecileri tarafından—ve genellikle doğa bilimleri üzerinden—yapılır, bu analizlerde bilim üretim süreçlerini etkileyen toplumsal ve politik faktörler hesaba katılmaz. Bu makalede amaç, Türkiye’de bir bilim disiplini olarak arkeolojiyi tarihsel süreç içinde ele almak, bu bilim dalı içinde var olan paradigma –veya paradigmaların- oluşumunda toplumsal, sınıfsal ve politik faktörlerin etkisini açığa çıkarmaktır. Bunu yaparken bilim sosyolojisi alanında var olan yaklaşımlardan hareket edilecektir.

Türkiye’deki arkeolojinin genel seyri ve teoriye yaklaşımı irdelendiğinde, bu yaklaşımın 1930’larda Türkiye ve dünyada hakim olan pozitivist bilim anlayışı ve bağlamında şekillendiği söylenebilir. İlginç olan, 1930’lerde girilmiş olan bu paradigmanın, 1950 sonrasında diğer sosyal bilim dallarında terk edilmiş ya da zaman içinde dönüştürülmüş olmasına rağmen arkeolojide devam etmiş, arkeoloji bilimine dair her türlü teorik veya toplumsal müdahale, bilimin yapılabirliğini bozan bir unsur olarak düşünülmüştür.

Pozitivist bilim paradigma ilkelerinin en saf haliyle görülebileceği yerlerden biri, bilim sosyologu Merton’un bilimin özerkliği ve bilim ethosu hakkında yazdıklarıdır. Merton’a göre bilim faaliyeti ideolojik, toplumsal ve sınıfsal etkilerden ne kadar çok bağımsızlaşır, bilimin genel değerlerinin bileşimini ifade eden bilim ethosu bağlamında ne kadar kurumsallaşırsa, o kadar mümkün hale gelir. Burada bilim ile ideoloji, siyaset ve toplumsallık arasında ters bir orantı vardır. Bilimsel faaliyeti mümkün kılan ve gerçekliğin doğrudan temsilinin anahtarı olan bilim ethosu, bilim etkinliğinin ve bilimsel veri oluşumunun garantörüdür. Bilim ethosu bağlamında şekillenen bilimin özerk alanı, ancak böylesi bir alanın oluşumuna olanak tanıyan liberal toplumlarda ortaya çıkar. Çünkü liberal toplumlarda kurumların bir birine müdahalesi söz konusu değildir ve her kurumun olduğu gibi bilimin de kendi özerk alanını inşa etmesine müdahale edilmez. Oysa ki totaliter toplumlarda öyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü bu toplumlarda bilime siyasetin ve toplumsalın etkisi yoğun olduğu için bilim ethosu yerleşemez ve bilimin özerk alanı inşa edilemez (Merton, 2010a:148-64, 2010b:165-79).

Merton, bilim ethosunu, “*bilim insanını bağlayan değer ve normların etkili tonda birleşimidir*” diye tanımlar (Merton, 2010b:167). Bu ethos, evrensel anlamda bilim faaliyeti yürüten bütün insanları bağlamaktadır. Bilim ethosu altında toplanan ortak değerler ise şunlardır: Evrenselcilik (yani bilimsel iddiaların reddi veya kabulünün ırk, sınıf, cinsiyetten bağımsız olarak evrensel kriterlere bağlı olması), komünizm (bilimsel verilerin bilim

¹ Bourdieu’nun kitabının Türkçe baskısına *Takdim* yazan Ünsaldı tam da buna değinmektedir: “*Rölativist ilginin, Avrupa’daki örneklerinin tersine, Türkiye’de ampirik çalışmalar üzerinden kendisini ortaya koymamış olması ve yorumcu vurgunun sadece hakim pozitivist paradigmayı ‘ideolojik’ olmakla eleştirmek noktasında araçsallaştırmış olması manidardır*” (Bourdieu, 2013:34). Hüsamettin Aslan’ın Türkiye bilim camiasındaki pozitivist oluşum hakkındaki önemli kitabı bu minvalde değerlendirilebilir. Aslan’ın çalışması, Türkiye bilim camiasının pozitivistlikle ilişkisini sorgularken herhangi bir bilim alanının ampirik analizine girişmez (Aslan, 2007).

camiasının ortak malı olması), tarafsızlık (kişisellikten arınmışlığa tekabül eder)ve örgütlü kuşkuculuktur (bilim insanının kendi ürettiği bilimsel verilerden başlayarak, alanında var olan bilimsel verilere sürekli eleştirel bir tutum içinde olması, kuşkuculuğu hiçbir zaman elden bırakmaması (Merton, 2010b:169-79).

Buradan hareketle, Merton'a—ve pozitivist ekole—göre bilim faaliyeti ve bu faaliyet sonucu elde edilen verilerin saf, toplumsal ve ideolojik müdahaleden arınık olmalıdır. Bu anlayışın doğal uzantısı, sosyolojide de görüldüğü gibi, kesin bilgiye ulaşmanın en sağlıklı yolu olan teknik ve istatistiği ön plana çıkarmak, 'kafa bulanıklığı' yarattığı iddia edilen teorilerden de uzaklaşmak olmuştur.

Türkiye'de de hâkim arkeoloji anlayışının seyri bu minvalde olmuştur. İlk başta, antropolojiyle beraber bir teori—Türk Tarih Tezi—bağlamında inşa eden arkeoloji, bu teorinin itibar yitirmesiyle teorisizliği tercih etmiş, bir bakıma, 'teorik boşluk' diye tabir edebileceğimiz bir duruma rıza göstermiştir. Dünyadaki fiziki antropolojinin müspet verileriyle inşa edilen Türk Tarih Tezi, Cumhuriyet dönemindeki arkeolojik kazıların başlangıcını motive etmiş, bu bağlamda hem tezin hem tezin geçerliliğini arttırmak amacıyla yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen bulguların yorumunun pozitivistik anlamda evrensel ve gerçekliğin doğrudan yansımaları olduğu işlenmiştir. Nitekim makalenin ileriki kısımlarında değinileceği gibi Türk Tarih Tezi'nin, bu tezin meşruiyetini arttırmak için yürütülen fiziki antropolojik ve arkeolojik—II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar hem Türkiye'de hem de Dünya'da antropoloji ve prehistorya birbiriyle iç içe olan, birlikte düşünülen bilimlerdi—çalışmalar pozitivist-evrenselci argümanlarla inşa edilmişlerdir. Türkiye'de Cumhuriyet döneminde tüm sosyal bilimlerin pozitivist paradigma bağlamında şekillendiği düşünülürse, bu durumun ilginç bir yanının olmadığı düşünülebilir. Ne var ki ilginç olan, 1950 sonrasında sosyoloji, iktisat, tarih ve bir ölçüde antropolojide yaşanan paradigma dönüşümlerinin arkeolojiye neden yansımadağıdır. Osmanlı ve İslam'ı ötekileştiren, uzak geçmişte yaşayan saf Türklüğü yücelten Kemalist anlayışın yerine 1950'lerden sonra siyasetin müdahalesiyle yavaş yavaş benimsenmeye başlayan Türk-İslam Sentezi türevi anlayışların arkeolojiye sirayet etmediği görülmektedir. Ya da 1960 sonrasında iktisat, sosyoloji ve akademi dışı tarihçilikte—akademik tarihçilik, 1950 sonrasında girmiş olduğu Türk-İslam Sentezi yönelimiyle tamamen tutuculaşmıştır—görülen Marxist etkilenimlerin arkeolojiye yansımalarının olmadığı söylenebilir. En nihayetinde, 1980 sonrası bilim camiasında etkin olan liberalizm, küreselleşme gibi paradigmaların arkeolojiye sirayet etmediği görülür.

Aslında arkeolojiye siyasal alanın bu müdahalesizliği, arkeolojinin kendi özerk alanını inşa etmesine, bir gelenek oluşturabilmesine yol açmıştır. Bu özerk alan ve gelenek, Merton'un ifade ettiği '*bilim ethosu*' kavramıyla örtüşmese de söz konusu kavram, durumu açıklamak için elverişlidir. Çünkü Türkiye'deki akademik arkeolojinin paradigması siyasal ve toplumsal etkiler bağlamında oluşmuş olsa da, II. Dünya Savaşı'ndan sonra bilim dışı alandaki dönüşümlerden kendini koruyabilmiştir. Bu koruma, teorinin feda edilmesiyle mümkün olmuştur. Ne var ki arkeolojinin bilim ethosunu geliştirip kendi özerk alanını kurumsallaştırmasının Türkiye'deki arkeolojiyi dünya standartlarında itibarı olan bir bilim cemaatine dönüştürdüğü yadsınamaz bir gerçektir (Özdoğan, 2001:140).

Bu makalede, Türkiye'de Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan arkeoloji faaliyetine yön veren, alanda çalışan bilim insanlarının malzemeyi yorumlamalarından, bir mekan kazısına nereden başlanıp nasıl yapılacağına dair her konuda onları bilinçli ya da bilinçsiz şekilde yönlendiren ortak duyu, Thomas Kuhn'un kullandığı *paradigma* kavramıyla karşılanacaktır².

² Gerçi 1930'larda yayınlanan Boris Hessen'in "The Social and Economic Roots of Newton's Principia" (Türkçeye 'Newton'un Principia'sının Toplumsal ve Ekonomik Kökenleri' başlığıyla çevrilen) makalesinden beri doğa bilimlerinin bilgi üretim süreçlerinde ekonomik, dini ve toplumsal faktörlerin belirgin role sahip olduğu tartışılmaktadır. Hessen bu makalede Newton'un sınıfsal kökeni ve dini inancının onun enerji, optik ve

Kuhn'a göre paradigma, bir bilim topluluğunun bilim faaliyetini yaparken kullandığı ön kabüllerdir. Bu bağlamda bilim topluluğu ile paradigma arasında olmazsa olmaz bir ilişki vardır: *“Her bilimsel topluluk üyelerinin paylaştıklarına paradigma dedik, hem de diğer taraftan bilimsel topluluğu bir paradigma paylaşan kişilerin oluşturduğu camia olarak tanımladık”* (Kuhn, 1995:179). Bir bilim alanında bilim topluluğunun (bizim konumuz açısından arkeolojinin) üyeleri tarafından paylaşılan paradigma bir defa oluştu mu, söz konusu paradigma, bilim topluluğu üyelerinin ne yapacağı, hangi malzemeyi nasıl yorumlayacağı önceden belirler. Yani bilim insanının çabası, bilinmeyi keşfetmek değil, paradigma tarafından önceden bilinmiş kılınanı, gerçeklikte sınamaktır. *“Bilim insanlarına bir paradigma verildiği zaman, bütün kudretleri ve maharetleriyle paradigmayı doğayla giderek daha fazla yakınlaştırmak için çabaladıklarıdır”* (Kuhn, 2010:210). Paradigma, bilim insanının neyi bulacağını önceden kestirmesini sağlar:

Başarıya ulaştığı takdirde, başarılarının beklenen meyveyi vereceğine yönelik sağlam bir güvencesi olmadan kim o özel amaçlı, ayrıntılı aygıtları tasarlardı yahut şu ya da bu diferansiyel denklemi çözmek için aylarını harcardı ki? ... (bilim insanının) Önceki eğitimi yoluyla edindiği paradigma ona oyunun kurallarını sağlar, oynanacak taşları tarif eder ve istenen sonucun doğasını belirtir. Onun görevi, bu taşları, kurallar dahilinde, istenen sonucu üretecek şekilde oynatmaktır. (Kuhn, 2010:212-3)

Başka yerde de şunları yazar: *“(Araştırmacı)Çalışması ister teorik ister deneysel olsun, genelde, araştırma projesi henüz tam olarak rayına oturmamışken bile, projede elde edeceği sonuçların en özel ayrıntıları dışında her şeyi bilir gibidir”* (Kuhn, 2010:197). Kuhn'un anlatımına göre bilim insanının amacı gerçekliğin bilgisini üretmekten çok, paradigmayı destekleyecek biçimde gerçekliğin temsilini üretmektir. Bilim sosyolojisi alanında relativist-konvansiyolist (göreceli-geleneksel) bir konumda bulunan Kuhn'un ifadelerinden, gerçekliğin bilimdeki yeri problemi açığa çıkar. Rölativist yaklaşım—ve Kuhn—bilginin bir inşa süreci olduğundan hareketle, bilimsel bilgi ile gerçeklik arasındaki bağı zayıflatırlar.

Kuhn'a göre paradigmanın bilim topluluğunda var olan hakimiyeti, bir aşamadan sonra gerçekliğin bilimsel tespitinin önünde bir engel teşkil etmeye başlar. Merton'un modeli, nasıl ki, bilimin açıklığına, her türlü doğmadan arınmışlığına vurgu yapıyorsa, Kuhn'un modeli de bilimin bizzat kendi içinde bulundurduğu paradigmlar nedeniyle dogmatik, yeni gelişmelere kapalı bir özellik gösterdiğine işaret eder. Bu dogmalar, gelişmeye karşı *'entelektüel dirençler'* oluştururlar (Mulkay, 2010:313).

Bir bilim topluluğu içinde faaliyet yürüten bilim insanlarının bilim yapış tarzlarını, verinin elde edilmesi ve yorumlanması sürecini belirleyen ortak duyunun paradigma kavramı ile karşılanabilir. Ancak Kuhn'un sınırlarını çizdiği paradigma kavramının konumuz açısından bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Örneğin bu kavramın oluşturulmasında, politik ve toplumsal faktörlerin bilimsel paradigmanın oluşumundaki etkisine değinilmemiştir (Mulkay, 2010:316). Gerçekten de Kuhn'un bir bilim alanındaki paradigmanın oluşumu, nasıl işlediği, paradigmada yaşanan bunalım ve bu bunalımın bilimsel bir devrimle sonuçlanıp yeni bir paradigmanın egemen olması süreçleri, tamamen bilimin içsel işleyişiyle açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu içsel işleyişe müdahil-belirleyici konumda olan toplumsal, ekonomik, sınıfsal ve politik faktörlere hiç değinilmez (Kuhn, 2010:215-20; 1995:118-32). Kuhn'un verdiği tüm örneklerin ve asıl çalışma alanlarının doğa bilimleri olduğu düşünüldüğünde bu pek şaşırtıcı değildir. Zira doğa bilimleri üzerindeki toplumsal faktörlerin farkına varmamış olabilir. Ne var ki Türkiye'deki arkeoloji özelinde düşünüldüğünde bilim üretimi ve verilerin yorumlanmasını belirleyen bir unsur olan paradigmanın yoğun biçimde bilim dışı faktörler tarafından belirlendiği, değişmeden ya da az oranda değişerek

uzay hakkındaki fikirlerini nasıl belirlediğini—bazen önünü açan, bazen de sınırlayan—ayrıntılı biçimde anlatır (Hessen, 2010:65-147).

kendini devam ettirebilmesinin bile bilim dışı faktörlerin yarattığı ortamdan kaynaklandığı görülür.

Bilim meselesine farklı noktalardan bakan Merton ve Kuhn'un yaklaşımlarını sentezlemiş olan Bourdieu'un bilim alanı ile bu alan üzerindeki bilim-dışı etkiler hakkındaki yaklaşımı, Türkiye'de arkeoloji biliminin kuruluşu ve kendi özerk alanını inşa etmesi konusunda doğru bir çerçeve sunmaktadır. Bourdieu'ya göre bilim, Merton'un ifade ettiği haliyle bilim-dışı sosyal etmenlerden muaf değildir, ancak, bilimin özerk alanı geliştikçe sosyal ve siyasal etmenlerin etkisi ya azalır, ya da bilimin özerk çerçevesi tarafından dolayımlanır. Yani sosyal etki, bilime doğrudan şekilde değil, bilimin iç yasalarına uyarak, bilim tarafından savunulur hale gelerek nüfuz eder. Bourdieu'nun anlayışı, onun *alan* teorisine bağlantılıdır.

Alan kavramı nispeten özerk bir uzamı, kendine özgü yasalarla donanmış bu mikrokozmosu işaret etmeye yarar. Bu mikrokozmos, aynen makrokozmos gibi, sosyal yasalara itaat etse de, bu yasalar birbirleriyle aynı yasalar değildir. Makrokozmosun tazyikinden hiçbir zaman tam anlamıyla kurtulmasa da, makrokozmosla ilişkisinde, az veya çok belirgin olan kısmi bir özerkliğe sahiptir. (Bourdieu, 2013:67)

Bir alan olan bilim açısından da aynı şey söz konusudur:

...Her türlü sosyal zaruretten azat olmuş 'katıksız ilim' ve tüm siyasal ve ekonomik taleplerle esaret altına alınmış 'hizmetkar ilim' ikiliğinden kurtulmak gerekir. Bilimsel alan bir sosyal dünyadır ve bu şekliyle çeşitli tazyik ve teşvikler sosyal dünyanın tazyiklerinden nispeten bağımsızdır. Aslında dış tazyikler, hangi mahiyette olurlarsa olsunlar, alan üzerinden ve alanın aracılığıyla tatbik olduklarından ötürü, alanın mantığı tarafından dolaylı hale getirilirler. Alanın özerkliğinin en görünür tezahürlerinden biri, dış tazyik ve talepleri hususi biçime sokarak kırıp-yansıtma kabiliyetidir (Bourdieu, 2013,68). ... Bilimsel alanlar ne kadar özerkse o kadar kendilerini dış sosyal yasaların etkisinden kurtarırlar (Bourdieu, 2013:77).

Bourdieu'nun yaklaşımı, bir yandan Türkiye akademik arkeolojisine etki eden bilim dışı etmenlerin 'içeri nasıl sızdığı' hakkında fikir verir. Diğer yandan, 1950 sonrasında siyasal alandan arınık kalmanın bilimin özerk alanını inşa etmeye olanak verdiğini, bu nedenle arkeologların bilim yapma pratiğinin siyasal müdahaleye açık olan diğer sosyal bilim dallarına nazaran bilimsel olarak daha muteber bir çizgide kalmasının anlaşılmasına yardımcı olabileceği söylenebilir. Ancak bu yaklaşımın Türkiye'deki arkeoloji pratiğini açıklamada yetersiz kaldığı noktalar vardır. Bourdieu, bilimin özerk alanının inşası ile dışsal etmenler arasında bir ters orantı olduğunu düşünür. Ancak bilim alanının temelleri atılırken bu temellere karışan dışsal faktörlerin ileriki zamanlarda ne olacağına değinmez. Türkiye'deki arkeoloji pratiği üzerinden söylersek, 1950 sonrasında siyasal ve sosyal tazyiklerden muaf olma, arkeolojinin özerk alanını inşa etmesine yol açtı. Ne var ki böylesi bir özerk alanın varlığını kabul etmek, bu alanın temelleri atılırken sosyal ve siyasal faktörlerin de devreye girdiği gerçeğini yok saymaya yol açmaz. Dolayısıyla Türkiye'deki arkeoloji biliminin kuruluş paradigması yoğun biçimde sosyal-siyasal faktörler tarafından motive edilmekteydi ve bu dışsal faktörlerin bilim alanının içine attığı tohumların etkisi günümüze kadar devam etmiştir. Bourdieu yaklaşımıyla Türkiye arkeoloji alanının uyuşmadığı diğer bir nokta, bilimin içsel yapısıyla ilgilidir. Bourdieu, bilim alanını bir mücadele alanı olarak tanımlar.

Bilimsel mücadele, alanda müştereken ve alan marifetiyle... biriktirilmiş bilimsel sermaye ne kadar büyükse o kadar güçlü ve etkili silahlara sahip ve sınamanın yani 'gerçeğin' hükmünü, bir nevi nihai hakem olarak kabul etme hususunda asgari bir mutabakata ulaşmış hasımlar arasındaki silahlı bir mücadeledir. (Bourdieu 2013:80)

Bu mücadelede alan dışı faktörler ancak bilimsel olarak savunulabilir hale getirilerek, yani dolayım lanarak devreye sokulabilir.

Bir alan ne kadar heteronomsa o kadar rekabet kusurludur ve bir o kadar da failerin, bilimsel olmayan güçleri bilimsel mücadelelere müdahil kılmaları ellerindedir. Tersine, bir alan ne kadar özerkse ve eksiksiz ve katıksız bir rekabete yaklaşmışsa tenkit de bir o kadar kayıtsız ve şartsız bilimseldir ve sosyal güçlerin müdahalesini ihraç edebilir durumdadır. Bu durumda sosyal tazyikler karşılıklı olarak mantıki tazyikler biçimini alır: alanda kendini kabul ettirmek için bunun haklı sebeplerini kabul ettirmek gerekir; alanda muzaffer olmak için kanıtları, ıspatları, çürütmeleri muzaffer kılmak gerekir. (Bourdieu, 2013:79)

Bourdieu'nun ifade ettiği mücadele en nihayetinde bilimsel teoriler arası bir mücadeledir ve sosyal faktörler ancak bilimsel hale getirilene bu teorilerin parçası olabilirler. Türkiye'deki arkeoloji alanına baktığımızda alan içinde farklı teorilerin, bu teorilerden ilham almış pratiklerinin mücadelesinin söz konusu olmadığı görülür. 1930'larda arkeolojiyi kuran paradigmanın Türk Tarih Tezi'nde cisimleşen bir teorik boyutu vardı. Ancak bu, alanın tek teorisiydi. 1950'lerde teori terk edildiğinde bir teorik çeşitlenme yaşanmadı. Hatta teorik meseleler arka plana itildi. Kuruluş paradigmasının bilim yapma pratiği 1950 sonrasında varlığını korumuş olsa da, bu pratiğe karşı farklı teorilerden ilham alan farklı bilim pratikleri de ortaya çıkmadı. Yani bilim yapma pratiğinin tekçi yapısı uzun yıllar varlığını korudu. Dolayısıyla arkeoloji alanındaki mücadeleler çoğunlukla bilim yapma pratiğindeki farklı yaklaşımlardan ya da teorik gerilimlerden çok kişisel sebeplerden kaynaklanmıştır.

Paradigma Öncesi Dönem: İmparatorluktan Cumhuriyete, Arkeolojiye Miras

Osmanlı Devletinde arkeolojinin kurumsal bir kimlik kazanmasının başlangıcı müze aracılığı ile gerçekleşmiştir. 16. yüzyıldan itibaren Aya İrini kilisesinde toplanan silahların 1846 yılında düzenlenerek ziyaret açılması ile başladığı kabul edilen Türk Müzeciliği (Madran, 1996:61), İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e aktarılan önemli kurumlardan biri olmuştur. Müze kurumu dışında, Türk eski eserler hukukunun temeli kabul edilen (Madran, 1996:61), Asar-ı Attikaları koruma ve arkeolojik kazıları düzenleme amaçlı çeşitli nizamnameler İmparatorluk Döneminde arkeolojinin yasal bir zemine kavuşmasını sağlamıştır. Bu süreçte müzeciliğin ve arkeolojinin kurumsallaşmasında en etkin figür kuşkusuz Osman Hamdi Bey'dir.

Osman Hamdi'nin bir yandan İslami vurguyu ön plana çıkartan, öte yandan modernleşmeyi teşvik eden II. Abdülhamid dönemi ile örtüşen çalışmalarını Müze-i Hümayun ve Sanayi-i Nefise Müdürlüğü sıfatları ile gerçekleştirmiştir. Asar-ı Attikalara karşı dönemin değişken politik koşulları ile paralel bir şekilde değişken tutumlar sergilediği gözlemlenen Osman Hamdi 1881 yılında Müze-i Hümayun müdürü olarak atanmasının ardından Nemrut, Sayda, Lagina, Tralles, Alabanda, Sidamara gibi birçok kazının yapılmasını da sağlamış, Osmanlı topraklarında ortaya çıkartılan birçok Asar-ı Attika'nın Müze-i Hümayun'a kazandırmıştır. Müze-i Hümayun çatısı altında Osmanlı Devleti adına kazıların gerçekleşmesini sağlayan Osman Hamdi 1884 *Asar-ı Attika Nizamnamesi*'nin hazırlanmasını sağlayarak yurt dışına eserlerin çıkartılmasını engellemeye çalışmıştır. Tüm bu çalışmalar ile ülkede arkeoloji biliminin ilk temellerinin atılıyor olmasına karşın, bu süreçte dönemin politik değişkenliğinin de büyük etkisi ile arkeoloji faaliyetinde paradigmatik ve teorik bir tutarlılığın olduğu söylenemez. Ancak Osmanlı'dan Türkiye'ye bir devlet geleneği olarak arkeoloji, korumacı refleksin ve devlet kimliği inşa etmenin bir aracı olarak görülmeye devam etmiştir.

Türk Tarih Tezi (TTT) ve Arkeoloji

Kuruluş aşamasındaki Türkiye Cumhuriyeti'nin devlete kurumsal kimlik oluşturma çalışmalarıyla geçen ilk yıllarda koruma, müze ve arkeolojiye bakış, Osmanlı'dan miras alınan kurumların büyük değişikliklere uğramadan devam etmesi şeklinde olmuştur. Bu

dönemde Halil Edhem, Theodor Makridi gibi Osmanlı döneminde de müzede görev alan, kazılar yapan arkeologlar yeni cumhuriyetin elindeki tek arkeologlardı.

1930'larda ise yeni Cumhuriyet, Anadolu'yu merkeze koyan seküler-Türkçü anlayışını teorik anlamda sistemleştirerek Türk Tarih Tezi'ni (TTT) ortaya koymuştur. 1930'larda önemli bir atılım içine giren Türkiye arkeolojisi ilhamını bu teoriden almıştır. Cumhuriyetin ilk arkeologlarının genellikle eğitim gördükleri Almanya'daki baskın pozitivist bilim anlayışının da paradigmanın şekillenmesinde önemli bir role sahip olmuştur. Arkeolojide Anadolu'yu merkeze koyan anlayış sadece bilim pratiği ile sınırlı kalmamış, bu süreçte kurulmaya başlanan ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde toplanmış eserlerin sergilendiği (şimdiki adıyla) Anadolu Medeniyetleri Müzesi söz konusu paradigmanın kurumsal ifadelerinden biri olmuştur.

Devlet kimliği inşa etme çalışmalarının önemli bir faktörü olan geçmişe vurgu arkeoloji ve antropoloji bilimlerini 1930'lu yıllarda ön plana çıkmasını sağlamıştır. TTT etkisi ile yetişen ilk kuşak Türk arkeologları yetiştirdikleri öğrenciler ile de bu teorinin uzun yıllar boyunca yaşamasını sağlamışlardır. Bu açıdan Türkiye'de arkeoloji pratiğinin teoriyle bütünleştiği tek dönemin, 1931-1945 arası Tek Parti iktidarı zamanında olduğu ve bu bütünleşmenin izlerinin farklı biçimlerde hala sürdüğü rahatlıkla söylenebilir.

Yeni kurulan Cumhuriyet'in resmi ideolojisinin inşasında stratejik rol oynayan TTT, bir yandan devletin merkezi konumundaki Anadolu'nun binlerce yıldır Türk olduğundan hareketle, yeni 'Türk' Devleti'nin bu toprakların doğal mirasçısı olduğunu iddia etmek ve bu doğrultuda aynı hak iddia talepleri içinde olan Ermeni, Rum, Kürt gibi unsurları reddeder; öte yandan Türklerle Avrupalıların ortak kökene sahip olduğu argümanını öne sürer. İkinci argüman ile Batılı oryantalistlerin yüzyıllardır iddia ettikleri, '*Türkler Doğulu bir millettir*', '*Türkler yapısal olarak Batı medeniyetinin özellikleriyle uyuşmamaktadırlar*' şeklindeki iddialara karşı çıkar. Fiziki Antropolojik ve Arkeolojik veriler ile desteklenmeye çalışılan bu karşı çıkış, aslında yaklaşık 10 yıl önce—1923-4'te—TTT iddialarından farklı olarak Türkçülük ve İslamcılığı bütünleştiren Ziya Gökalp tarafından benzer bir şekilde savunulmuştur (Gökalp, 1976:51-2).

TTT, oryantalistlerin Türkler ve Avrupalıları farklı kategorilere yerleştirmelerine bir cevap olarak ortaya atılmıştır ve oryantalizmi tersten yeniden üretmektedir. Nitekim tezdeki savununun hareket noktası, Avrupalı halkların medeniyete açık ve uygar halklar olduklarıdır. Doğulularda ise Batı medeniyetinin argümanlarıyla özsel bir karşıtlık vardır. TTT'yi inşa edenlerin Batılı oryantalistlerden farkı, Türkleri Doğu'nun değil, Batı'nın insan profili içine yerleştirmeleridir. Dolayısıyla bu tez, Türklük kimliğini merkeze alarak Batılılaşmak isteyen Cumhuriyet'in ideolojik ihtiyaçlarına karşılık geliyordu.

Ernest Renan'da ve diğer birçok Batılı düşünürde görülen, '*Doğu'daki geriliğin kaynağı İslam'dır*' şeklindeki oryantalist iddia, TTT'yi ön plana sürenler tarafından sahiplenilmiş, nitekim TTT de dinden arınık, seküler bir tez olarak yapılandırılmıştır. Burada İslami geçmiş, Türklerin medeniyet çizgisinde bir '*kopukluk, sapmayı*' ifade etmektedir (Aydın, 2009:348). Bu bakış açısına göre Müslümanlık Araplara özgü bir dindi ve Arap milletinin özelliklerini diğer milletlere taşımaktaydı, "*Türk milleti asırlarca, ne yaptığından, ne yapacağından bihaber, adeta tek bir sözcüğünün anlamını çıkarmaksızın Kuran'ı ezberlemekten beyni sulanmış hafızlara dönecekti*" (Toprak, 2012:256). Buna ek olarak TTT bağlamında kurgulanan kültür devrimi ve bilim paradigması din dışı, Darwinist ve evrimci iddiaları içinde barındırmaktaydı (Toprak, 2012:285). Dolayısıyla, bu tezi inşa edenler, İslam'la Türklüğü birleştiren Ziya Gökalp'in milliyetçiliğinden çok Yusuf Akçura'nın seküler milliyetçiliğine yaslanmışlardır. Ziya Gökalp, yeni kurulan Cumhuriyetin meşruiyet zeminini ilk oluşturanlardan biri olarak, Osmanlı'nın ötekileştirilmesi üzerinden Cumhuriyet kimliğinin inşasını savunmasına rağmen, TTT'den farklı olarak, İslam'ın ötekileştirilmesine karşı çıkmıştır. Ona göre İslam, Türklüğü güçlendiren bir etmen olarak işlev görmüştür, onunla bütünleşmiştir (Karadaş, 2008:129-43).

Tez Cumhuriyet'in resmi ideolojisinin dayanağı olarak inşa edildiğinden Osmanlı'dan bir kopuşu temsil ediyordu (Aydın 2009:348). Ötekileştirilen, olumsuzlanan Osmanlı geçmişinin yerine, uzak, Osmanlı ve İslam öncesi geçmişe yaslanılıyordu. Böylesi bir yönelimin belirgin sonucu fiziksel Antropolojinin ve arkeolojinin gözde bilimler olmasıdır. Bu bilimler, -özellikle arkeoloji- devletin yaslanmak istediği İslam öncesi Türklüğün izlerini sürecek; Türklerin geçmişte kurdukları uygarlıklara dair kanıtları ortaya koyup onların uygar yönünü açığa çıkaracak ve en nihayetinde, Avrupalıların ve Türklerin ortak kökenlerini bulacaktı. Aynı zamanda Anadolu'nun bir Türk yurdu olduğu ispat edilecekti.

Batı dünyasında Türklere yeni bir imaj kazandırmak ancak bu iki bilim dalıyla mümkün olabilecekti. Bundan böyle tarih deyince akla tarih öncesi, arkeoloji ve antropoloji gelecekti... Batı'nın aşağıladığı Türk 'ırkı' antropoloji ve arkeoloji sayesinde aklanacaktı. (Toprak, 2012:150)

Arkeolojiye antropolojiyle beraber TTT tarafından yüklenen stratejik misyon, bu bilimlerin devlet tarafından çok desteklenmesine ve ön plana çıkarılmasına vesile olmuştur. Türk arkeologları bu dönemde özellikle İç Anadolu'da kazı faaliyetine girişmiş ve bu kazılara devletin olanakları seferber edilmiştir. Bu dönemde arkeoloji daha önce hiç olmadığı kadar ön plandadır ki, bir edebiyatçı 1930'lu yılları '*Arkeologlar ve Arkeolojik Kazılar Dönemi*' olarak tanımlamıştır (Ceyhun, 1992:145).

TTT bu süreçte Kuhn'un kavramı kullanılacak olursa, Türkiye arkeoloji *paradigmasının* teorik boyutunu oluşturmuştur. Arkeologların nerede kazı yapacakları, elde ettikleri verileri nasıl yorumlayacakları bu paradigmanın ön kabulleri tarafından belirlenmiştir. Bu paradigmanın kabulünden sonra Avrupa'ya—özellikle Almanya'ya—gönderilen öğrenciler, TTT'den sınava tabi tutuldular (Akurgal, 2002:16). Paradigmanın kabulünden sonra Orta Anadolu kazılarına ağırlık verilmesi, güneş kursu diye tabir edilen buluntuya bu ismin verilmesi, Roma ve Yunan dönemi kazılarının ilhamının da aynı nedenle olması, bir teori olarak paradigmanın bilim alanı üzerindeki etkisinin çarpıcı bir göstergesidir. Orta Anadolu'daki Alacahöyük, Alişar kazıları, bu tez doğrultusunda başlatılmıştır. Orta Anadolu'nun '*Türk*' geçmişi, Hititlerin Türk kimliği üzerinden işlenmiş, bununla kalınmayarak, yazıyı kullanma ve uygarlığın oluşumu açısından kilit bir role sahip olan Sümerlerin de Türk olduğu iddia edilmiştir (Özdoğan 2006:54). Söz konusu kazılarda çıkan malzemenin yorumlanması da TTT'nin ve onunla bağlantılı olan Güneş Dil Teorisi'nin ilkeleri doğrultusunda olmuştur. Örneğin, Shaw'a göre Alacahöyük kazılarında çıkan ve günümüzde '*güneş kursu*' olarak bilinen nesnenin 'güneş' olarak yorumlanması tamamen bir tercihtir ve o zamanın hem siyasal hem de paradigmatik ihtiyaçlarından kaynaklanmaktaydı. Dolayısıyla nesnenin farklı şekilde yorumlanması da mümkündü ve Akurgal, yakın bir tarihte farklı bir yorumlamayla aynı nesneyi "*evreni tanımlayan tunç dinsel sancak*" olarak tanımlamıştır (Shaw, 2003:39).

Paradigmanın siyasal iktidardan aldığı destek, farklı siyasal görüşlere sahip olan arkeologların da bilim faaliyetini belirlemektedir. 1930'lardan önce—ve dolayısıyla paradigmanın kabulünden önce—Avrupa'ya gitmiş olan arkeologlar, hâkim anlayışın dışında siyasal görüşlere sahip olsalar da, arkeolojik çalışmaları arkeolojideki paradigmanın dışında olmamıştır. Örneğin 1920'lerde gittiği Fransa'daki arkeoloji doktorasını 1931'de bitirip Türkiye'ye gelen Remzi Oğuz Arık, siyasal ve düşünsel alanda Ziya Gökalp düşüncesinden ilham alan Türk-İslam bütünselliğine yakınken (Çongur, 2001:102), arkeolojik yönelimi, kazı tercihi ve yorumlaması TTT bağlamında olmuştur. Fransa'da beraber olduğu Türk öğrenci çevresinin de siyasi görüşleri onun gibidir ve sonrasında bu çevreye mensup olan kişilerden bazıları—Arık da dâhil olmak üzere—anti-komünizme ve faşizme kaymışlardır. Sosyoloji kanadında Nurettin Topçu, Mümtaz Turan ve Ziyaeddin F. Fındıkoğlu'nun bulunduğu bu çevrenin mensuplarının bir özelliği, Fransız eğitimleri ve Avrupa'nın sezgici—Bergson gibi—dinsel boyutu güçlü olan muhafazakârlığından etkilenmeleri nedeniyle, Alman etkisindeki modernist milliyetçi paradigmayla çatışmış

olmalarıdır. Bu nedenle resmi paradigmanın etkisindeki akademiye girmeleri zor olmuştur. Örneğin Topçu tümenden akademinin dışına itilirken Arık uzun yıllar kadro bulamamış, bulduğunda da sürekli yönetim mekanizmasıyla sorunlar yaşamıştır. Bu doku çatışmasına Arık'ın kişisel hayatından bir iki örnek verilebilir. Atatürk'le karşılaştığı bir defasında, orada bulunan Fuat Köprülü—TTT'ye gönülden destek vermemesine rağmen iktidarın gücü karşısında geri çekilmiştir—ve arkadaşları, Arık'a '*elini öp*' diye tembihlemişler, bu tembihi umursamayan Arık, Atatürk'ün elini öpmeyi reddetmiştir (Çongur, 2001:62). Başka bir örnek, TTT bağlantılı paradigmanın savunucularından olan Kansu ile yaşadığı çatışma nedeniyle bir süreliğine akademiden el çektilirip Ankara Müzesi müdürlüğüne atanmasıdır (Çongur, 2001:63).

Ancak Arık, bu muhalif duruşuna rağmen yaptığı Arkeolojik çalışmalar ve verileri yorumlayış biçimi egemen paradigma doğrultusundadır. İronik biçimde, egemen paradigmanın ilk büyük kazısını yapan kişi yine Arık'tır. Alacahöyük Kazısında çıkan nesnelere, TTT ve bu tezin bir parçası olan Güneş Dil Teorisi ışığında '*güneş kursu*' olarak tanımlayan da Arık'tır (Shaw, 2003:37).

Aynı durum Osmanlı'nın yönetici kesiminden gelen bir ailenin çocuğu ve davranış kalıpları, yaşam biçimi yönünden de tam bir asilzade olan Arif Müfid Mansel (Abbasoğlu, 2010:181) için de geçerlidir. Hiçbir zaman Cumhuriyet'in resmi ideolojisine tam entegre olamayan Mansel yaptığı Roma ve Yunan kazılarında '*Türk izlerini*' aramaktaydı. Ekrem Akurgal'ın (2002:89-90) ifadesiyle;

Avrupalı dünya görüşüne bağlı, ünlü arkeoloğumuz, özel yaşantısında tam bir Osmanlı Bey'i idi. Şişli'de güzel bir evi, Paşabahçe'de şahane bir yalısı, küçük bir yatı vardı. Evinde çeşitli hizmetler gören erkekli kadınlı yardımcıları bulunuyordu. Yemeklerde, misafir olsun olmasın, bir kişi hizmet eder, bir kadın da iki eli üst üste karnı üzerine konmuş durumda, ayakta, emre amade beklerdi. Alaturka geleneklere göre düzenlenen yemek esnasında gramafonda alafanga müzik çalardı. Mansel'in operalardan ve Konçertolardan oluşan çok zengin bir plak koleksiyonu vardı. Yemek salonunda sofraya oturmadan önce ve yemekten sonra el yıkamak için bir musluk yer alıyordu.

TTT Osmanlı'nın ötekileştirilmesi üzerinden inşa edilen bir tez olduğuna göre, Osmanlı ile organik bir ilişkisi olan Mansel'in bu teze eleştirel yaklaşması beklenir. Oysa ki gerçekte öyle olmamıştır. Kendisi Yunan ve Roma dönemlerini kazarken egemen paradigmanın etkisiyle, bu iki kültürdeki Türk etkisini bulmaya çalışıyordu (Ergin, 2010:35).

Antalya bölgesindeki bir kazı hakkında ayrıntı veren bir raporda Mansel, keşfedilen kalıntıların, Roma dönemine tarihlense de Roma değil Anadolu eseri olduğunu iddia ediyordu. Yani ona göre, Anadolu sanatının Roma sanatına üstünlüğünü gösterme çabaları için bu bölge uygundu... (Mansel) sürekli olarak Anadolu ile bağlantılara ve de nihayetinde Antik Yunanistan'daki çeşitli başarıların kaynağı olarak da Orta Asya'ya atıfta bulunuyordu. Doğu Trakya'nın kökenleri üzerine daha erken tarihli bir çalışmada Mansel, Trakya'nın orijinal sakinlerinin izlerini Yakın ve Orta Asya'da arıyordu. Hatta kimi daha popüler yayınlar, ortak kaynakları Orta Asya olduğu için Yunan, Mısır, Sümer ve Hitit uygarlıkları, tek bir uygarlık biriminin parçası olarak görüyordu. (Ergin, 2010:41)

1930'lar arkeolojisinde hâkim olan paradigmanın teorik ayağını TTT oluştursa da söz konusu paradigmanın diğer iki ayağını Alman etkisi ve bu paradigmayı inşa eden- devam ettiren arkeologların sosyal-sınıfsal karakteri oluşturmaktadır. Dolayısıyla, 1930-1970 arasında Türkiye'deki akademisyen arkeologların içinde buldukları sosyal ortam, onların yaşam dünyalarıyla beraber bilim yapma pratiklerini de etkilemiştir.

Bu iki nokta detaylandırılacak olunursa; İlk olarak, 1930'lardaki arkeoloji paradigması, ilhamını ve bilimsel yönelimini Alman arkeoloji geleneğinden almıştır. Bu geleneğin oluşmasında, ilk kuşak Türk Arkeologlarının ağırlıklı olarak Almanya'da eğitime gönderilmesi ve Hitler'in iktidarından kaçan Alman akademisyenlerin Tür üniversitelerinde istihdam edilmesidir. Bu arkeologlar, yeni kurulan arkeoloji bölümlerini kendi görmüş oldukları

tedrisat bağlamında şekillendirme fırsatı bulmuşlardır. Alman arkeolojisinin muhafazakarlık ve pozitivizmi birleştiren yapısı, Türkiye'deki arkeolojiye transfer edildi (Erdoğan, 2008:46-47).³ Bu yapısı nedeniyle Almanya'daki bu yapı nedeniyle eleştirelliği ön plana çıkaran Frankfurt Okulu kaynaklı düşüncelerin arkeolojiye sızmasına izin verilmemiştir. Hem toplumda hem de bilim alanında kaos, karışıklık, çatışma gibi durumlara kapalı olan bu anlayış, bilimin gerçekliğin yegane temsilcisi olduğundan hareketle bilim insanının siyasal tarafsızlığına vurgu yapar.

İkinci olarak, Türkiye'de arkeoloji kurulduğundan 1970 yılına kadar çoğunlukla üst sınıflara mensup kişilerin yaptığı bir faaliyet olagelmıştır (Özdoğan, 2006:56; 2001:150). Bu kişiler İstanbul, Ankara veya Taşranın köklü ve nüfuzlu ailelerine mensupturlar. Örneğin 1930 sonrası paradigmanın ilk kurucuları ve ikinci kuşak arkeologlardan bu konuda örnekler verilebilir. Yukarıda Mansel'in sosyal kökenine değinilmişti. Arık, taşra eşrafından köklü bir aileye mensuptu (Çongur, 2001:7-10). Halet Çambel, 1930'ların Türk Tarih Kurumu Başkanı Hasan Cemil Çambel'in kızıdır. Jale İnan ise 1930'lu yılların İstanbul Arkeoloji Müze Müdürü Aziz Ogan'ın kızıdır. Güven Arsebük, Robert Kolej mezunudur (Arsebük, 2003:279). Ekrem Akurgal, Osmanlı yönetici sınıfından bir aileye mensuptu (Akurgal, 2002:3-18). Akurgal'ın aristokratik kaygıları hayatı boyunca etkisini devam etmiştir ve bu kaygılar, onun akademik pratiğinden açıkça takip edilebilir. Örneğin sıradan kökenden gelen kişilerin arkeoloji öğrencisi olmasına karşı olduğu gibi, güzel olmayan kızların bölüme alınmasını da hoş karşılamıyordu. Kendini anlattığı kitabında şunları yazar:

(Yabancı dil bilmeyen) öğrenci adayına açık bir biçimde 'siz tıp, mimarlık ve fen dallarındaki bir konuyu seçiniz. Arkeoloji hem zor hem de para getirmeyen bir meslektir. Sizi arkeolojiye almanın sorumluluğunu taşımak istemem' derdim. Sosyal branşlar için öteden beri zengin aile çocuklarının girmesini gerekli gördüm. Çünkü bu dallar, yani felsefe, tarih, pedagoji gibi bilimler için bir, hatta iki, üç dil bilmek zorunluluğu vardı. Bunlar ise ancak zengin ailelerin çocukları tarafından elde edilebilecek birikimlerdi... Öğrenci olarak güzel kızlar, yakışıklı delikanlılar seçmem eleştirilmiştir. Yanıtı şudur; bir mağaza açsak, müşterilerimizi karşılayacak olan yardımcılarımızı seçerken kılıksız ve çirkin insanlar mı yoksa yakışıklı erkekler ve güzel hanımlar mı seçmek isteriz. Başarılı olmak istersek elbette ki hiç olmazsa güler yüzlü, karizmalı kişileri seçeriz... Özellikle zengin toplum katmanlarından Türk sanatı ve arkeoloji dallarında yetişmiş güzel hanımların bulunmasına önem veriyordum. Bu hususta asistanlarım ve yardımcı arkadaşlarımla birlikte önlem alıyorduk. Kılıksız ve yakışsız öğrencilerin arkeolojiye girmemesi için çaba sarf ediyorduk. (Akurgal, 2002:69-71)

Bu satırlar, aslında o zamanki Türkiye akademik arkeoloji dünyasının zihniyetini iyi yansıtmaktadır. Bu satırlardan anlaşıldığına göre, zeki, becerikli ama kılıksız, yoksul bir taşralı ya da İstanbullu çocuğun arkeolojide başarılı olma ihtimali zor görülüyordu.

Bu elitizmin siyasal görünümü Arsebük'ün şu cümlesindeki kaygıdan açıkça okunabilir: *"Türkiye'de şoven yaklaşımlar vardır. İstanbul'da yoktur... Fakat Kadıköy yakasının doğusuna gittiğin anda Türkiye'de büyük şoven yaklaşımlar vardır"* (Arsebük, 2003:287). Arsebük'ün ifadesi, şovenizm karşıtlığı gibi haklı bir temele dayansa da, ifadede gizli olan Anadolu-taşra korkusu da bariz biçimde sezilenmektedir.

Bu şekildeki bir sınıfsal konumun yaşam ve siyasal tercihlere yansımaması beklenemez. Dolayısıyla Türkiye'de 1930-70 arasındaki akademik arkeologlar muhafazakar bir kimliğe sahiptirler ve bu tercih paradigmanın oluşum kodlarına işlenmiştir. Onların Kemalizme sıkı

³"Muhafazakarlık ve pozitivizm birbirlerine uzak olan olgular değildir: Saint Simon ile başlayıp Comte, Le Play ve Durkheim ile devam eden Fransız sosyoloji geleneğinin ortak paydası, politik karışıklıktan, güç elde etmek için yapılan grup mücadelesinden ve iç çekişmelerden nefret edişidir; bu gelenek (Marxist gelenek ile karşılık içerisinde olan) sosyolojiyi, koşulları düzeltici ve istikrara kavuşturucu bir bilim haline getirmek amacını taşır. Bu bilim, toplumsal oydışmayı geri getirebilmek ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayabilmek için gerekli temeli bulacaktır. Bu gelenek, toplumsal barış ve adaletin temel taşı olarak ahlakın ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır" (Tiryakiyan, 2002:196).

sıkıya bağlı olmaları, muhafazakâr olmalarının önünde bir engel değildir. Zira Kemalist dönemde milliyetçi modernizmin özellikle sınıf çatışması konusunda muhafazakâr bir karaktere sahip olduğu aşikârdır.

Böylesi bir sosyal köken, paradigmanın kuruluş ve gelişim sürecinde onların bilim anlayışı ve pratiklerine de yansımış, bunun Alman geleneğindeki muhafazakârlıkla birleşmesiyle Türkiye'deki akademik arkeologlar çoğunlukla muhafazakâr, kaostan kaçınan devletçi bir pozisyona sahip olmalarını sağlamıştır. Onların Kemalist veya pozitivist olmaları muhafazakâr olmalarının önünde bir engel olmamıştır. Kemalizmde ve pozitivistizmdeki yoğun muhafazakâr vurguyu göz önünde bulundurursak, akademik arkeologların böylesi bir yönelim içine girmesinde şaşılacak bir şey bulunmamaktadır. Nitekim arkeologlar, devletle geliştirdikleri organik bağ nedeniyle toplumun en laik, Kemalist kesimini oluşturmuşlardır (Pulhan, 2003:144). Arkeologların Atatürk değerlerine bağlı olması anlaşılır bir şeydir. Çünkü Türkiye'de arkeolojinin egemen paradigmasının şekillenmesi Atatürk denk gelmektedir. Dolayısıyla bunun bir vefa borcunu da barındırdığı söylenebilir. Ancak devletle girmiş oldukları sıcak temasın sıradan bir temas olmadığı görülmektedir. Çünkü arkeolojinin bilim nesnesinin-sosyoloji, siyaset bilimi, işletme, kamu yönetimi gibi- devletin pratik çıkarıyla bir ilişkisi yokken bu denli devlet kurumlarında temsil edilmesi çok da normal bir durum değildir. Arkeoloji disiplini mensupları, 1930'lardan itibaren hem devlette hem de akademide önemli görevler üstlenmişlerdir. Birçok arkeolog rektörlük, dekanlık, TTK başkanlığı, YÖK başkan yardımcılığı, TÜBİTAK ve TÜBA'da önemli görevler üstlenmişlerdir. Nitekim diğer disiplinlerle karşılaştırıldığında akademide sayıları birçok bölümden az olan arkeolog akademisyenlerin devlette görev alma konusunda daha ön planda oldukları görülür.

Devletle var olan sıcak temasın arkeoloji mensuplarının hem kaos-çatışma karşıtı yöneliminden kaynaklandığı hem de bu yönelimi beslediği açıktır. Türkiye'de akademik arkeolojinin muhafazakâr karakterini ele veren en önemli gösterge devlet ile var olan bu ilişkisidir. Başka bir gösterge de bilim pratiğini ele alış tarzıdır. Burada Eroğlu'nun "*farklı ülkelerde, farklı geleneklerden gelen, farklı sosyal, kültürel ve politik geçmişe sahip arkeologların arkeolojiye bakış açıları da farklıdır*" (Eroğlu, 2008:42). Arkeologların hem geldikleri sosyal sınıf kökeni hem de devletle olan organik bağlarının bilim yapma pratiklerini etkilediği açıktır. Bu etki, kendini pozitivistizm şemsiyesi altında göstermiştir.

Pozitivistizmin arkeoloji 'de bilim yapma pratiği üzerinde de etkisi vardır. Türkiye akademisindeki arkeologların teori üretiminden uzaklığı ve bilimsel aktiviteyi kazı-nesne bulma ikilemi ile nesneyi tasvire indirgeyen bir '*nesne fetişizmi*' de pozitivistizmden kaynaklanır (Dikkaya, 2003:188-9). Buradaki nesne fetişizmi, sosyoloji ve diğer sosyal bilimlerdeki teoriden kopuk '*veri ve istatistik fetişizmi*'yle benzer özellikler taşır. Dolayısıyla akademik arkeologların bu pozitivistizm doğrultusundaki çabası, sergilenebilir, estetik yönden güzel nesnelere bulmak; onu teoriden kopuk biçimde estetik ve teknik yönden tasvir etmektir.

Bu nedenle bugüne kadar klasik kazıların büyük bir bölümü, dönemin sosyal hayatına, toplum kültürüne ve ekonomik yapısına ilişkin bilgi vermekten uzak, kültür tarihi açısından öncesiyle ve sonrasıyla ilişki kurma yeteneği zayıf bir katalog bilgisi üretmekte ve müzelere 'seyirlik' malzeme toplamaktadır. (Aydın, 2007a:421)

Çoğu kazıda seyirlik malzemenin ön plana çıkartılması, arkeologların sınıfsal köken konumunun göstergelerinden de biridir. Seyirlik, estetik olarak dikkat çekici nesnelere yoğunlaşmak, bunların bulunabileceği yerleri kazıp bunları bulma olasılığının düşük olduğu yerleri kazmaktan kaçınmak, kazı yapan arkeologların temel yönelimlerinden biri olmuştur. Nitekim Türkiye'de kazılar, ağırlıklı olarak seyirlik buluntu bulma ihtimalinin fazla olduğu yerleşim yerindeki merkezi binalara ya da zengin evler üzerine yoğunlaşmaktadır. Arkeologların zengin kesimin yerleşimlerine odaklanması, yoksul insanları hayatın ikincil kategorideki figüranı olarak gören elitist yaşam biçimlerinin de bir uzantısıdır. Bu elitizm

nedeniyle Marxizm Türkiye arkeolojisine ilham veren bir teori olarak hiçbir zaman algılanmamıştır. Kendisini Marxizme yakın hisseden Halet Çambel gibi nadir arkeologlar olmasına rağmen, bu kişilerin arkeoloji pratiği de egemen paradigmanın sınıfsal yönünün dışında olmamıştır.

Türkiye akademisinde arkeoloji pratiğinin teoriyi dışlaması ve kendine karşı özeleştirisel bir bakış açısı geliştirememesinde bu iki noktanın payı büyüktür. Arkeoloji Türkiye’de bir teorinin—TTT’nin—ilhamıyla kurumsallaşmış olsa da, içinde barındırdığı pozitivist etki nedeniyle daha baştan itibaren teoriyi dışlama potansiyelini içinde bulundurmaktaydı. Zaten TTT itibar kaybetmeye başladığında, akademik arkeolojinin bu teoriyi terk etmesi hiç zor olmamıştır. Bu terk gerçekleşikten sonra arkeoloji teorik alanı boş bırakarak kazıya ve bu kazı sonucunda ortaya çıkan ampirik veriye yoğunlaşmıştır. Ampirik verinin teorik bir perspektif ışığında yorumlanması çabası arka plana itilmiştir. Bu süreci adlandırabilecek güzel bir tanımlama, *teorik boşluktur*.

Ne kadar eleştirilse eleştirilsin, TTT, Türkiye arkeoloji pratiğine bir anlam, yorumlama ve teorileştirme potansiyeli kazandırmıştır. Dolayısıyla günümüzde Türkiye akademisindeki arkeoloji pratiğinin dünyada itibar gördüğü söyleniyorsa, bunun en büyük sebebi, arkeolojinin kurumsallaşma sürecinde ona ilham veren güçlü bir teorinin varlığıdır. Ayrıca TTT’yi savunmak için öne sürülen bilimsel argümanlar, zamanın arkeoloji ve antropoloji camiasında itibar görmüştür. Bu itibarın göstergelerinden biri, ünlü Antropolog Eguenne Pittard’ın teze sunduğu destekse, bir diğeri de 1939’da yapılması planlanıp 2. Dünya Savaşı nedeniyle iptal edilen Beynelmül XVIII. Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi’nin Türkiye’de yapılmasına karar verilmesidir. *‘Bu kongre Türkiye’nin Batı bilim dünyasına kabulü anlamına geliyordu’* (Toprak, 2012:166-8;386-7.). Ayrıca TTT’de mevcut olan ırkçılık, Türkiye’ye özgü değildi. O zamanların entelektüel ve sosyal bilim ikliminin evrensel dayanaklarından biri ırkçılıktı. Sosyal Darwinist yaklaşımlardan etkilenen bu ırkçılık farklı ülkelerde farklı biçimlere bürünmüştür. Avrupa’da bu konuda örnek, Kossina’dır. Kossina’nın etnik göçlerle ilgili çizdiği haritadaki oklar, Nazi ordularının hareket planlarıyla örtüşüyordu. Ayrıca işgalci Hint/Avrupalıları ıkelere kültür götüren kahraman Haçlılar olarak tanımlıyordu (Antony, 2001:163-4). Kossina bu konuda istisna değildi ve benzer görüşler Wilhelm Thomsen ile Gordon Childe’da da mevcuttu (Aydın, 2007a:413).

Teorik Boşluk

Türkiye’deki arkeolojinin teoriyle ilişkisi hakkında yazarlar, arkeolojinin bu ülkede teoriden kopuk olduğunu ifade ederler (Aydın, 2007a; Özdoğan, 2006:57). Buna karşıt olarak, Arsebük’ün ifade ettiği ve arkeoloji camiasında oldukça taraftar toplayan görüşe göre teori meselelerini gündeme getirenlerin malzemenin olmadığı ülkelerde yaşayan arkeologlar olduğudur (Arsebük, 2003:275-6; Özdoğan, 2001:142). İkinci iddia, Türkiye’deki arkeologların teorisizliğine bir bahane bulma olduğu izlenimi veriyor. Nitekim yukarıda da teorisizliğin arkeoloji ve kazı pratiğini, buluntuların yorumlanmasını nasıl olumsuz etkilediğine değinilmişti. İlk iddia gerçeğin bir yönünü ifade etmektedir ama eksiktir. Çünkü yukarıda da değinildiği gibi Cumhuriyet’in tek parti iktidarı zamanında TTT arkeologlar açısından bir teori işlevi görmekteydi. Teorisizlik, arkeoloji camiasında 1950’lerden sonra görülen bir olgudur.

Demokrat Parti’nin 1940’ların sonunda iktidara gelmesi, iktidarın ideolojik meşruiyetini sağlayan düşünsel alanda bir paradigma dönüşümüne yol açtı. Cumhuriyet’in tek parti iktidarındaki TTT yerine, 1980’den sonra Türk İslam Sentezi (TİS) adını alacak olan Türklük, İslam ve Osmanlı’yı birleştiren bir anlayış kabul görmeye başladı ve bu kabulün yansılarının sosyal bilimlerde hissedilmesi çok da uzun zaman almadı. Tarih alanında TTT’yle uyumlu Şemsettin Günaltay, Ömer Lütfi Barkan Ekolü’nün yerine daha ılımlı Halil İnalçık alırken ve sonraki dönemde tarih alanı yeni anlayışın etkisinin en çok hissedildiği alanlardan biri olurken; sosyolojide yeni paradigmayla uyumlu olarak Mümtaz Turhan gibi şahsiyetlerin

teorik etkinliği ön plana çıkıyordu. Bu süreçte TTT'nin teorik motivasyonu ve devletin desteğiyle gelişen fiziki antropoloji, prehistorya ve protohistorya gibi alanlar marjinalize olurken, Klasik Arkeolojinin itibarı artarak devam etmiştir (Aydın, 2007a:422). Peki, edebiyattan sosyolojiye, tarihe kadar sosyal bilimlerin çoğunda etkisini sürdüren Türk İslam bütünselliği anlayışı, arkeolojide neden etkili olamamıştır? Bunun sebebi, akademik arkeolojinin TTT'ya bağlı kalma konusunda gösterdiği direnç değildir. Zira TTT'nin en büyük savunucularından Afet İnan'ın bu doğrultuda bütün devlet mekanizmasının yardımıyla hazırladığı doktora tezi '*zamanla unutulup gitti*' (Toprak, 2012:121). Bu sorunun cevabı, akademik arkeologların Türklük-İslamlık bütünselliğine karşı geliştirdikleri direnç ve bunda başarılı olmaları da değildir. Çünkü siyasal iktidar, diğer bilim dallarına, 'onların gözünün yaşına bakmadan' yeni anlayışı dayatmıştı ve bazen zorla bazen de ikna ile bu anlayışı akademik alanlarının içine sokmuştu. Peki, siyasal iktidar neden arkeolojiye el atmamış, kendisiyle uyumlu paradigmayı bu bilim dalına dayatmamıştır?

Oğuz Erdur, bunun nedeninin siyasal iktidar ve akademik arkeoloji arasındaki zımni bir anlaşmada yattığını söyler (Erdur, 2003:208):

Cumhuriyetin ilk yıllarında disiplinler ezoterizmini rejimin tarihsel meşruiyet arayan ideolojisinin hizmetine sunan bilimsellik söylemi, günümüzde resmi ideolojiye karşı disiplini korumaktır. 'Hassasiyetleri' milliyetçi, İslamcı ve muhafazakar dinamiklerle belirlenen devlet ile Türk ve İslam öncesi dönemlere odaklanan disiplin arasında 'bilimsellik' üzerinden politik bir ateşkes anlaşmasına varılmıştır. Bu ateşkesle bilimsellik söyleminin temel işlevi, resmi ideolojiyle çelişen arkeolojik bilgi olasılıklarının önüne set çekmek ve arkeolojik geçmişlere dair bilincin toplumsal dinamiklere etki etmesine engel olmaktır.

Kısaca söylenmek istenen şudur: Sen bana karışma, ben de senin istemediğin türden bilgi alanlarına girmeyeyim.

Erdur'un yazdıkları doğrudur ama eksiktir. Bu anlaşmanın çok önemli başka bir dayanağı vardır. Dayanağa göre, arkeologlar, bir yandan iktidarın söylemiyle uyuşmayan TTT'yi terk edecek ama bunun yerine başka bir teori ikame etmeyecek, öte yandan Anadolu'nun ortaçağ geçmişini kurcalayacak kazılara girişmeyecekler. Siyasal iktidar ise ortaçağ kazılarının önünü tıkayarak, kazıların kendi inşa etmiş olduğu ideolojik kurgu ile çelişen verileri açığa çıkarmasının önüne geçebilecektir. Yeni algı genel itibarıyla Anadolu'nun Türklüğü ve Müslümanlığı, Anadolu'da Türk olan herkesin aynı zamanda Müslüman olduğu iddiası üzerine inşa edilmiş bir teoridir. Dolayısıyla arkeolojinin açığa çıkarabileceği kanıtlar, bu teorinin gerçekliğini geçersizleştirebilir.

Ortaçağ Anadolu'sundaki Hıristiyan, Müslümanlığın Alevilik gibi farklı boyutları, Kürtler, Ermeniler, Rumlar gibi etnik çeşitlilik unsurları arkeolojinin ilgilisi dışında kalmış Bizans ve İslam Tarihi sanat çalışmalarına indirgenerek Sanat Tarihi'nin konusu haline gelmiştir. Bu nedenle söz konusu geçmiş sadece sanat bağlamına indirgenerek incelenmiş, tarihsel, kültürel ve toplumsal özellikler üzerine çalışmalar uzun yıllar boyunca yapılmamıştır. Sanat Tarihi alanında da 1945 sonrasında çalışmalar yapılırsa da Bizans ve Ortaçağ Anadolu'sunun Hıristiyan unsurları bilim camiası içinde bir gerilim unsuru olarak var olmuşlardır. Örneğin 2. Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye'ye gelmiş olan Dünyaca ünlü Alman Sanat Tarihçisi Ernst Diez'in 1949'da Türkiye'deki çalışma sözleşmesinin uzatılmamasının sebeplerinden biri, yazmış olduğu *Türk Sanatı* isimli kitabında Osmanlı kümbetlerini Ermeni ve Gürcü kiliselerindeki kuleler ile karşılaştırmasıdır (Aslanapa, 2009:339-340). Türkiye'de sanat tarihi alanında Ermeni, Gürcü, Süryani ve Yezidilere dair çalışmalar ise ancak 1980'lerden sonra başlayabilmiştir (Açıkyıldız, 2009:171-195). Bu unsurların sanatsal özellik incelemesinin ön plana çıkarılmasıyla, Türkiye'de Sanat Tarihi biliminin batı örneklerinden farklı olarak zaman zaman adeta Ortaçağ Arkeolojisi bilimine dönüşmesine neden olmuştur.

Akademik Arkeoloji ve siyasal iktidar arasındaki bu anlaşmanın sonucunda ne oldu? Siyasal iktidar açısından, yeni anlayışı sarsabilecek verilerin önüne geçildi, iktidarın ideolojik meşruiyetinin gücü korundu. Arkeoloji açısından birçok sonuç ortaya çıktı. Sonuçların ilki, arkeoloji ile teori arasındaki bağın kopması oldu. TTT terk edilmesine rağmen—siyasal iktidarın göz yummasıyla—yerine Türk İslam bütünselliğine vurgu yapan yeni anlayış ikame edilmedi ve *teorik bir boşluk* ortaya çıktı. Arkeoloji etkinliğinin teori tarafı yok edildi, kazı ve elde edilen malzemenin ampirik veriye dönüştürülmesi arkeolojinin yegâne faaliyeti olageldi.

Arkeolojide TTT'nin terki ve teorik alanın boşaltılmasına marjinal bir tepki Anadolu akımından geldi. Halikarnas Balıkcısı, Sabahattin Eyyüboğlu gibi edebiyatçıların başlattığı Anadoluçuluk akımının arkeolojiye de marjinal, sonraki dönemlerde cılızlaşan bir etkisi oldu. Aslında Anadoluçuluk, TTT'nin etnik imalardan arındırılmış halidir (Ergin, 2010:41). Yani ana iddialarının çoğu TTT ile aynıdır. Avrupa ve Batı'nın yaşanılan andaki üstünlüğünün kabulü üzerine inşa edilmiş bu yaklaşım, Yunan, Roma ve Batı uygarlığının kökenlerinin Anadolu'da olduğunu iddia etmekte, dolayısıyla Anadolu'nun Batı medeniyetinin temel değerleriyle çelişmediği savunulmaktadır (Akyıldız, 2007:478). Bu akımın kabullerinin takip edilebileceği iyi bir kitap, bir arkeolog olan Azra Erhat'ın yazdığı *Mitoloji Sözlüğü*'dür. Bu sözlükte, Yunan ve Roma mitolojisindeki çoğu tanrının, figürün – Apollon, Dionysos, Artemis vb.- Anadolu kökenli olduğunu yazmaktadır. Eğer mitoloji, toplumsal etkileşimin simgesel bir ifadesiyse, buradan çıkarılacak sonuç, Antik Yunan ve Roma medeniyeti aslında Anadolu kökenli bir medeniyettir. Batı medeniyetinin kökeni bu iki döneme dayanıyorsa, aslında Batı uygarlığının kökeninde de Anadolu olduğu düşünülmektedir (Erhat, 2011). Anadolu akımının akademide yer bulamamasının sebebi, yeni dönemde iktidar ile çatışmaktan kaçınan arkeologların tutumudur.

Siyasal iktidar, akademik arkeolojinin bilim yapma pratiğine ve yeni yetişecek akademisyen adayların seçimine müdahale etmediğinden 1950 sonrasında arkeoloji, bu tarihten önce oluşturmuş olduğu paradigmayı—paradigmanın teorik boyutundan vazgeçerek—devam ettirebildi. Bunun yanında, arkeoloji yapanların sosyal- sınıfsal karakteri de 1970'e kadar değişmemiştir (Özdoğan, 2006:56; 2001:150). Bu karakterin bilim yapma pratiğine yansması arkeolojinin özerk alanının gelişimiyle paralel olarak dolaylı hale gelse de etkisi devam etti. Arkeoloji, bu müdahalesizlik nedeniyle bir bilimsel gelenek oluşturabildi. Bu gelenek, Bourdieu'nun Merton'dan ilham alarak ifade ettiği özerk bir bilim alanı oluşumunu sağladı. Eğer Türkiye'deki arkeoloji pratiğinin uluslararası bilim camiasında itibarı varsa bunun en önemli sebebi bu oluşturulabilmiş özerk bilim alanıdır.

Türkiye'deki akademik arkeolojinin teoriden uzak, steril pozisyonunu ele veren bariz örnek olaylardan biri, 1968 yılında İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde yaşanmıştır. Bu tarihte, Türkiye'deki arkeoloji pratiğine katkı sunmak isteyen iki araştırma görevlisi –Ali Dinçol ve Sönmez Kantman 1960'ların uluslararası arkeoloji camiasındaki tartışmaların etkisiyle teorik bir açılım getiren *Analitik Arkeoloji* isimli bir dizi makaleden oluşan kitap yayınlarlar. Kitap yayınlanmadan önce makalelerden biri *Bellekten*'de yayınlanır. Ancak "*kimseden iyi ya da kötü bir eleştiri gelmediği gibi 'yazınızı okudum' bile diyen çıkmadı*" (Dinçol, 2003:295). Makale ve kitap uluslararası düzeyde bazı olumlu eleştiriler olsa da Türkiye'de karşılaştığı sessizlik önemlidir. Arkeolojideki teorisiz steril ortamı sarsabilecek böylesi bir girişim, sessizlikle yok sayılmıştır. Dinçol, bu konuda yine İstanbul Üniversitesi'nden başka bir örnek vermiştir. 1968'deki öğrenci hareketlerinin etkisiyle hem Türkiye'de hem de yurtdışında üniversite müfredatlarında reform yapma eğilimi ortaya çıkar. Buradan ilham alan İstanbul Arkeolojideki iki asistan—Dinçol ve Kantman—Avrupa ve ABD'deki bazı üniversitelerle yazışıp müfredat örneklerini almış, o örneklerin de yardımıyla hazırladıkları bir arkeoloji müfredat taslağını Fakülte Kurulu öncesinde üyelerin masalarına bırakırlar.

Toplantıda yaptıkları işin epey gürültü kopardığını, politik görüşleri zıt hocaların bu taslağın karşı taraftan olanlarca kendi kamplarındaki istekleri baltalamak için yaptırıldığını öne sürüp birbirlerini suçladıklarını arkadaşları olan bazı genç doçentlerden öğrenmişlerdi. Sonuçta hazırladıkları reform taslağı iki zıt görüşteki kişilerce de karşı tarafın komplosu sayılmış ve bir kenara atılmıştı. (Dinçol, 2003:295)

Bu yaşananlardan sonra Ali Dinçol filolojiye yönelmiş, Sönmez Kantman ise akademik arkeolojiden uzaklaşmıştır (Erdoğu, 2008:20).

Türkiye'deki arkeoloji pratiğinin teoriden uzaklığı, hem diğer sosyal bilimlerle bağının kopmasına sebep olmuş hem de içsel özeleştirme mekanizmalarının işletilememesini sağlamıştır. "Türkiye'de arkeolojinin sosyal yanı en büyük eksikliklerinden bir tanesidir. Ve eğer Türkiye'de arkeoloji topallıyorsa... kısa ayak sosyal bilimlerdeki eksikliklerdir"(Arsebük, 2003:281). Sosyal bilimlerle ortaya çıkan kopukluk arkeolojideki teorik boşluğu hem beslemiş hem de ondan desteklenmiştir. İkinci olarak, Türkiye'de paradigmanın kabul edildiği 1930'lardan 70'lere kadar, arkeoloji pratiği konusunda özeleştiril bir bakış geliştiren hiçbir akademisyen arkeolog yoktur. 60'ların sonunda günümüze U. Esin ve M.Özdoğan gibi kişiler olsa da bunlar istisnadır ve ana akımı temsil etmemektedirler. Disiplinin bu konudaki kapalılığına verilebilecek güzel bir örnek, *Toplumsal Arkeoloji Platformu* adlı oluşumun 5-6 Nisan 2003'te düzenlediği ve Arkeolojiye eleştirel yaklaşmak amaçlı olan sempozyuma bildiri sunan akademisyen hiçbir arkeoloğun olmamasıdır. Bildiri sunanlar ya disiplinin dışından ya da disiplin içinde kadro bulamayan yüksek lisans ve doktora öğrencileridir (Erdur Duru, 2003).

Kaynakça

- Abbasoğlu H. (2010) Arif Müfid Mansel—Türkiye Arkeolojisinde Bir Öncü. *Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açılırları: Klasik ve Bizans Dönemleri*. S. Redford, M. Ergin (der.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 181-191.
- Akurgal E. (2002) Bir arkeoloğun Anıları. *Türkiye Cumhuriyeti Kültür Tarihinden Birkaç Yaprak*. Ankara: TÜBA Yayınları.
- Akyıldız K. (2007) Mavi Anadoluculuk. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3 Modernleşme ve Batıcılık*. Bora T, Gültekingil M. (ed.) İstanbul: İletişim Yayınları, 465-477.
- Antony D.W. (2001) Nazi ve Ekofeminist Prehistoryalar: Hint/Avrupa Arkeolojisinde İdeoloji ve Empirizm. Birkan T. (çev.) *Cogito 28 Arkeoloji: Bir Bilimin Katmanları* 153-169.
- Arsebük G. (2003) Yeni Arkeoloji'den Türkiye'de eleştiriye: Güven Arsebük ile söyleşi. Söyleşiyi yapan: O. Erdur, G. Duru. *Arkeoloji: Niye? Nasıl? Ne İçin?* Erdur O, Duru G. (ed.) İstanbul: Ege Yayınları, 275-289.
- Aslan H. (2007) *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Aydın S. (2007a) Batılılaşma karşısında arkeoloji ve klasik çağ araştırmaları. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 3 Modernleşme ve Batıcılık*. Bora T, Gültekingil M. (ed.) İstanbul: İletişim Yayınları, 403-27.
- Aydın S. (2007b) Ekrem Akurgal. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 3 Modernleşme ve Batıcılık*. Bora T, Gültekingil M. (ed.) İstanbul: İletişim Yayınları, 390-397.
- Aydın S. (2009) Cumhuriyetin ideolojik şekillenmesinde antropolojinin rolü: ırkçı paradigmanın yükselişi ve düşüşü. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2 Kemalizm*. Bora T, Gültekingil M. (ed.) İstanbul: İletişim Yayınları, 344-69.
- Bourdieu P. (2013) *Bilimin Toplumsal Kullanımları Bilim Alanının Klinik Bir Sosyolojisi İçin*. Ünsaldı L. (çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Ceyhun D. (1992) *Ah Şu Biz Kara Bıyıklı Türkler*. İstanbul: E Yayınları.
- Çongur R. (2001) *Profesör Remzi Oğuz Arık*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Dikkaya F. (2003) Epistemolojik bir sorun olarak kazıbilim. *Arkeoloji: Niye? Nasıl? Ne İçin?* Erdur O, Duru G. (ed.) İstanbul: Ege Yayınları, 183-192.
- Dinçol A. (2003) Altmışlı yılların sonunda Türkiye'de iki genç asistan ve analitik arkeoloji. *Arkeoloji: Niye? Nasıl? Ne İçin?* Erdur O, Duru G. (ed.) İstanbul: Ege Yayınları, 293-297.
- Erdoğu B. (2008) *Arkeoloji/ Teori/ Politika Denemeler*. İstanbul: Okyanus Yayınları.

- Erdur O. (2003) Bilginin değeri sorunsalı ve Türkiye’de arkeolojinin koşul ve olasılıkları üzerine. *Arkeoloji: Niye? Nasıl? Ne İçin?* Erdur O, Duru G. (ed.) İstanbul: Ege Yayınları, 199-223.
- Ergin M. (2010) Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Yunan, Roma ve Bizans Dönemlerinin algılanması ve arkeoloji. *Cumhuriyet Döneminde Geçmişe Bakış Açıları: Klasik ve Bizans Dönemleri*. Redford S, Ergin M. (der.) İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 23-47.
- Erhat A. (2011) *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Yayınları.
- Hessen, B. (2010) Newton’un Principia’sının toplumsal ve ekonomik kökenleri. Buğlalılar E. (çev.) *Bilim Sosyolojisi İncelemeleri*. Balkız B, Öğütle VS. (der.) Ankara: Doğu Batı Yayınları, 65-147.
- Karadaş, Y. (2008) *Doğu’nun Batıcı Üretimi: Ziya Gökalp’te Şarkiyatçılık*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Kuhn T. (1995) *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Kuyaş N. (çev.) İstanbul: Alan Yayınları.
- Kuhn T. (2010) Bilimsel araştırmada dogmanın işlevi. Yıldırım B. (çev.) *Bilim Sosyolojisi İncelemeleri*. Balkız B, Öğütle VS. (der.) Ankara: Doğu Batı Yayınları, 196-220.
- Madran E. (1996) Cumhuriyet’in ilk otuz yılında (1920-1950) koruma alanının örgütlenmesi-I. *ODTÜ MFD* 16:1-2,16:59-97.
- Merton RK. (2010a) Bilim ve toplumsal düzen. Tatlıcan Ü. (çev.) *Bilim Sosyolojisi İncelemeleri*. Balkız B, Öğütle VS. (der.) Ankara: Doğu Batı Yayınları,148-164.
- Merton RK. (2010b) Bilimin normatif yapısı. İnal K. (çev.) *Bilim Sosyolojisi İncelemeleri*. Balkız B. Öğütle VS (der.) Ankara: Doğu Batı Yayınları, 165-179.
- Mulkay MJ. (2010) Bilimsel gelişime dair üç model. Öğütle VS. (çev.) *Bilim Sosyolojisi İncelemeleri*. Balkız B, Öğütle VS. (der.) Ankara: Doğu Batı Yay, 308-328.
- Pulhan G. (2001) Bütün cepheleriyle Türkiye’de arkeoloji Ali Dinçol, Güven Arsebük, Aksel Tibet ile söyleşi. *Cogito 28 Arkeoloji: Bir Bilimin Katmanları* 117-136.
- Pulhan G. (2003) Türkiye Cumhuriyeti geçmişini arıyor: Cumhuriyet’in arkeoloji seferberliği. *Arkeoloji: Niye? Nasıl? Ne İçin?* Erdur O, Duru G. (ed.) İstanbul: Ege Yay, 139-147.
- Özdoğan M. (2001) Mehmet Özdoğan ile arkeoloji, ideoloji, devlet ilişkileri üzerine söyleşi. Söyleşiyi Yapan: Pulhan G. *Cogito 28 Arkeoloji: Bir Bilimin Katmanları* 138-150.
- Özdoğan M. (2006) *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Shaw WMK. (2003) Eti Güneşi Neyi Temsil Ediyor? *Arkeoloji: Niye? Nasıl? Ne İçin?* Erdur O, Duru G. (ed.) İstanbul: Ege Yayınları 33-40.
- Tiryakiyan E. (2002) çev: Emile Durkheim, Tokluoğlu C, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*. Bottomore T, Nisbet R. (der) Ankara: Ayraç Yay, 193-241.
- Toprak Z. (2012) *Darwin’dan Dersim’e Cumhuriyet ve Antropoloji*. İstanbul: Doğan Kitap.